

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет права, публічного управління та
національної безпеки
Кафедра економічної теорії,
інтелектуальної власності та публічного
управління

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

МЕДЦОВА НАТАЛІЯ ОЛЕГІВНА
(прізвище, ім'я, по батькові здобувача вищої освіти)

УДК 20.40:338.5
(індекс)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В
УМОВАХ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ТА ЄС**
(тема роботи)

281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

Подається на здобуття освітнього ступеня магістр
кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання
ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне
джерело

Н. О. МЕДЦОВА
(підпис, ініціали та прізвище здобувача вищої освіти)

Керівник роботи:
ДАНКЕВИЧ Віталій Євгенович
(прізвище, ім'я, по батькові)

доктор економічних наук, професор
(науковий ступінь, вчене звання)

Житомир – 2022

Висновок кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

за результатами попереднього захисту: **МЕДЦОВА Наталія Олегівна**

Протокол засідання кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління № _____ від «_____» грудня 2022 р.

Завідувач кафедри економічної теорії, інтелектуальної власності та публічного управління

к.е.н., професор
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Валентина ЯКОБЧУК
(власне ім'я, прізвище)

«_____» грудня 2022 р.

Результати захисту кваліфікаційної роботи

Здобувач вищої освіти _____ **МЕДЦОВА Наталія Олегівна** захистив
(прізвище ,ім'я, по батькові)

кваліфікаційну роботу з оцінкою:
сума балів за 100-бальною шкалою _____
за шкалою ECTS _____
за національною шкалою _____

Секретар ЕК

_____ - _____
(науковий ступінь, вчене звання)

_____ (підпис)

Настасія ПУГАЧОВА
(власне ім'я, прізвище)

АНОТАЦІЯ

МЕДЦОВА Н. О. Державне регулювання ринку природного газу в умовах енергетичної інтеграції України та ЄС. – Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 281 “Публічне управління та адміністрування”. Поліський національний університет, Житомир, 2022 р.

Кваліфікаційна робота присвячена вирішенню важливої та гострої проблеми розвитку теоретичних і прикладних основ регулювання ринку природного газу в умовах енергетичної інтеграції України та ЄС.

Обґрунтовано, що російська агресія в Україні сприяла зміцненню політичної волі, необхідної державам-членам для здійснення заходів щодо посилення енергетичної незалежності та безпеки енергетичної інфраструктури. Оновлена колективна європейська стратегія неминуче включатиме сприяння відновлюваним джерелам енергії та заходи з енергоефективності, які допоможуть різко скоротити імпорт викопного палива та просувати чистіші альтернативи. Тепер стає ще зрозумілішим, що для ЄС та його держав-членів заходи щодо боротьби зі зміною клімату та енергетичної безпеки є двома сторонами однієї медалі, і спільні дії з одного посилять інший у довгостроковій перспективі. Тому перспективним напрямком подальших досліджень є дослідження взаємозв'язку екологічної та енергетичної політики Європейського Союзу.

На основі зарубіжного досвіду сформульовано напрями підвищення безпеки в паливно-енергетичному комплексі. Для цього необхідно підвищити енергетичну незалежність, диверсифікувати транскордонні постачання джерел енергії, а також збільшити внутрішнє виробництво паливно-енергетичних джерел та ефективніше використовувати відновлювані джерела альтернативної енергії. Потребує вдосконалення і законодавство України з питань паливно-енергетичної безпеки.

Ключові слова: державне регулювання, природний газ, публічні установи, адміністративно-територіальна реформа, європейська інтеграція.

SUMMARY

MEDTSOVA N. State regulation of the natural gas market in the conditions of energy integration of Ukraine and the EU. - Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 "Public management and administration". Polis National University, Zhytomyr, 2022

The qualification work is devoted to the solution of an important and acute problem of the development of the theoretical and applied foundations of the regulation of the natural gas market in the conditions of the energy integration of Ukraine and the EU.

It is substantiated that Russian aggression in Ukraine contributed to the strengthening of the political will necessary for member states to implement measures to strengthen energy independence and energy infrastructure security. A renewed collective European strategy will inevitably include the promotion of renewable energy and energy efficiency measures to help drastically reduce fossil fuel imports and promote cleaner alternatives. It is now even clearer that for the EU and its member states, measures to combat climate change and energy security are two sides of the same coin, and joint action on one will strengthen the other in the long run. Therefore, a promising direction of further research is the study of the relationship between the environmental and energy policies of the European Union.

On the basis of foreign experience, directions for improving safety in the fuel and energy complex have been formulated. For this, it is necessary to increase energy independence, diversify cross-border supplies of energy sources, as well as increase domestic production of fuel and energy sources and more efficiently use renewable sources of alternative energy. The legislation of Ukraine on fuel and energy security also needs improvement.

Keywords: state regulation, natural gas, public institutions, administrative-territorial reform, European integration.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УКРАЇНІ.....	8
1.1. Правові основи регулювання ринку природного газу в Україні.....	8
1.2. Особливості становлення та розвитку ринку природного газу в Україні.....	10
1.3. Порівняльний аналіз світової та вітчизняної практик розвитку ринку газу.....	13
РОЗДІЛ 2. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ: РОЗПОДІЛ ТА ТРАНСПОРТУВАННЯ.....	15
2.1. Класифікація нормативно-правових актів, що регулюють процес забезпечення діяльності ринку газу в країнах Європейського Союзу.....	15
2.2. Іноземний досвід трансформації газових ринків.....	19
2.3. Механізм регулювання ринку природного газу ЄС.....	23
РОЗДІЛ 3. Вдосконалення політики регулювання ринку природного газу в умовах енергетичної інтеграції України.....	27
3.1. Напрямки удосконалення політики регулювання ринку природного газу ЄС.....	27
3.2. Напрямки удосконалення політики регулювання ринку природного газу в умовах енергетичної інтеграції України.....	30
ВИСНОВКИ.....	33
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	36
ДОДАТКИ.....	40

ВСТУП

Актуальність теми. Країни-члени ЄС характеризуються пошуком вирішення питання енергетичної залежності та безпеки у диверсифікації джерел енергії та шляхів постачання, пошуком можливостей ефективного використання ресурсів та стимулюванням конкуренції на енергетичних ринках.

Стратегічною енергетичною метою країн ЄС є: забезпечення стабільного і надійного постачання енергії за прийнятними і стабільними цінами, захист критично важливої енергетичної інфраструктури та готовність до ефективного реагування на кризові ситуації.

Україна зробила крок до інтеграції з ЄС у сфері енергетики ще до підписання Угоди про асоціацію, коли у 2011 році вона стала членом Енергетичного співтовариства – міжнародної організації ЄС та сусідніх країн, метою якої є створення інтегрованого загальноєвропейського енергетичного ринку шляхом поширення законодавства ЄС у сфері енергетики за межі ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У процесі роботи використано інформацію з офіційних сайтів науково-дослідних установ країн Європейського Союзу, праці (статистичні звіти, аналітичні доповіді, монографії) фахівців у галузі енергетики, таких як А. Марченко, Р. Дікель, А. Використовувалися: І. Гальчинський, К. Маркевич, І. Стукаленко, Ф. Оффенберг, Б. Шаффер, Х. Хеккінг і Ф. Вайссер та інших.

Метою роботи є дослідження теоретичних основ та механізмів регулювання ринку природного газу та вдосконалення політики регулювання ринку природного газу в умовах енергетичної інтеграції України.

Виходячи з даної мети, перед роботою поставлено наступні завдання:

- охарактеризувати правові основи регулювання ринку природного газу в Україні;
- з'ясувати особливості становлення та розвитку ринку природного газу в Україні;

- зробити порівняльний аналіз світової та вітчизняної практик розвитку ринку газу;
- провести класифікацію нормативно-правових актів, що регулюють процес забезпечення діяльності ринку газу в країнах Європейського Союзу;
- вивчити іноземний досвід трансформації газових ринків;
- дослідити механізм регулювання ринку природного газу ЄС;
- визначити напрямки удосконалення політики регулювання ринку природного газу ЄС;
- описати напрямки удосконалення політики регулювання ринку природного газу в умовах енергетичної інтеграції України.

Об`єктом дослідження виступає розвиток міждержавних відносин в енергетичному секторі, а *предметом* – поглиблення співробітництва між країнами ЄС та Україною у галузі енергетики, зокрема приєднання України до внутрішнього ринку природного газу ЄС.

Методи дослідження. Теоретичною основою дослідження є положення сучасної економічної науки, праці провідних вітчизняних та зарубіжних вчених у сфері дослідження світового та європейського ринків природного газу та енергетичної безпеки. Для вирішення поставлених завдань застосовано такі методи дослідження: історичний та логічний методи, методи систематизації та узагальнення; методи структурно-функціонального та статистичного аналізу; метод наукової абстракції, аналізу та синтезу; системний підхід.

Перелік публікацій автора за темою дослідження:

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел зі 32 найменувань. Зміст роботи викладено на 37 сторінках друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УКРАЇНІ

1.1. Правові основи регулювання ринку природного газу в Україні

Стаття 10 Господарського кодексу України [1] відносить до одного з основних напрямів економічної політики, що визначаються державою, інвестиційну політику та встановлює, що вона спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним.

Державна політика як складова економічної політики держави змінювалася протягом усього періоду існування незалежної Української держави залежно від економічних та соціальних умов у країні, що, на нашу думку, стосується й процесу інвестування газового сектору, яка була оновлена з прийняттям спеціального Закону України «Про ринок природного газу» від 9 квітня 2015 р. 329-VIII [2].

Щодо нормативного закріплення форм реалізації відносин на ринку газу Енергетичною стратегією України на період до 2030 року, затвердженою постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. №1071, яка на даний час втратила свою чинність. Вона містила загальні правила фінансування паливно-енергетичного комплексу.

Оновлена Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України №605-р від 18 серпня 2017 р. [3], встановлює відповідні стратегічні орієнтири. розвитку паливно-енергетичного комплексу України та забезпечує завершення енергетичного реформування

комплексу України, досягнення пріоритетних цілей у сфері безпеки та енергоефективності, забезпечення інноваційного оновлення та інтеграції з Енергетичний сектор ЄС до 2025 р. [4, с . 342-344].

Що стосується врегулювання інвестиційно-правових відносин, то нова Енергетична стратегія до 2035 року визначає основні вектори інвестування, але не містить конкретної інформації про види та форми інвестування на енергетичному ринку.

Так, у нормах енергетичної стратегії до 2035 року йдеться про те, що основою для інвестицій мають бути реформи, демонополізація, прозорість та вдосконалення правових і регуляторних механізмів з урахуванням основних передумов залучення інвестицій, таких як: верховенство права, адаптація до Європейське енергетичне законодавство, деофшорізація економіки, впровадження стимулюючого податкового та регуляторного законодавства, економічно обґрунтованих тарифів, впровадження комунікаційної політики для заохочення стратегічних та фінансових інвесторів до виходу на ринок [5, с. 80-88].

З метою підвищення рівня енергетичної безпеки держави у 2014 році Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін і доповнень до деяких законів України у зв'язку з реформуванням системи управління Єдиною газотранспортною системою України». Визначено, що функції диспетчерського (оперативно-технологічного) управління Єдиною газотранспортною системою України здійснює її оператор, який визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері нафтогазового комплексу та у випадках, встановлених законом, - центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у нафтогазовому комплексі [6, с. 67-77].

Отже, дослідження правового регулювання ринку природного газу сьогодні не є численним переліком. Так, основним документом є Закон України «Про ринок природного газу» від 09.04.2015 р. 329-VIII. Цей Закон визначає

правові основи функціонування ринку природного газу в Україні, який ґрунтується на засадах вільної конкуренції, належного захисту прав споживачів та безпеки постачання природного газу та здатний інтегруватися з ринками природного газу України. країни – сторони Енергетичного Співтовариства, в тому числі шляхом створення регіональних ринків природного газу. Та другим важливим документом є оновлена оновлена Енергетична стратегія України на період до 2035 року «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р № 605-р, який встановлює відповідні стратегічні орієнтири розвитку паливно-енергетичного комплексу України та передбачає завершення реформування енергетичного комплексу України, досягнення першочергових цільових показників з безпеки та енергоефективності, забезпечення інноваційного оновлення та інтеграцію з енергетичним сектором ЄС до 2025 р.

1.2. Особливості становлення та розвитку ринку природного газу в Україні

Однією з найдавніших галузей промисловості України є нафтова промисловість, яка зародилася майже століття тому. В Україні нафтогазова промисловість має багату історію. Перші історично підтверджені згадки про видобуток нафти на території Західної України з'явилися ще в XIV ст. У 1920-х роках. на промисловому рівні видобуток нафти розпочався в околицях м. Борислава на Прикарпатті. На той час це був найбільший нафтовидобувний регіон Європи. Так, уже на початку XIX ст. обсяг видобутку в ньому сягнув 2 млн. т на рік [7, с. 117-120].

У середині XX століття природний газ українського походження транспортували до Польщі, Литви, Латвії, Росії, Білорусі, Австрії та Чехословаччини. Зазначимо, що перші міждержавні поставки природного газу

в Європу були здійснені з території України – у 1945 році, де почалися поставки з газових родовищ Дашава та Опар до Польщі.

У післявоєнний період нафтогазовидобувна промисловість України значно збільшила свої обсяги, оскільки виявлено значні запаси вуглеводнів у Дніпровсько-Донецькому регіоні, Прикарпатті та Причорноморсько-Кримському регіоні видобутку нафти і газу. У 1972 р. було досягнуто максимальних показників видобутку нафти і газового конденсату – 14,4 млн т, а в 1975 р. – найвищого рівня видобутку газу, який становив 68,7 млрд куб. м [8, с. 47-52].

Загалом у період становлення нафтогазової промисловості України зафіксовано такі значні події:

- 1912 р. – введення в експлуатацію одного з перших у Європі газопроводу Борислав-Дрогобич для постачання вітчизняного нафтового газу протяжністю 12 км;

- 1921 р. – відкриття Дашавського газового родовища на Львівщині, яке було найбільшим на той час у Європі;

- 1924 р. – промислова розробка Дашавських газових родовищ і будівництво Дашавського газопроводу Стрий Дрогобицька;

- 1962 р. – розпочато транспортування нафти по магістралі територією України. Початок транспортування нафти в напрямку Чехословаччини та Угорщини сполученням «БродиДержкордон», що входило в склад нафтопроводу «Дружба». Відкрито в Чернігівській області Леляківське нафтове родовище, що є найбільшим за запасами нафти на території України;

- 1999 р. – введено в експлуатацію Яблунівський газопереробний завод. Відкрито Північно-Казантипське газове родовище в Азовському морі. Завершено будівництво Джанкойського газопроводу Феодосія Керч і Хуст–Сату–Маре (Румунія);

- 2003 р. – компанія "Нафтогаз України" розпочала низку проектів з розробки вуглеводневих ресурсів за межами України (ОАЕ, Єгипет, Лівія). Введено в експлуатацію Кобзівське газоконденсатне родовище та Східно-

Казантипське газове родовище в Азовському морі. На компресорній станції «Ставище» Київської області введено в експлуатацію газоперекачувальний агрегат комбінованого циклу «Водолій». У м. Боярка Київської області завершено будівництво першої черги Центру метрології нафти, нафтопродуктів, природного та скрапленого газу;

- 2010 р. – прийнято Закон України «Про засади функціонування ринку природного газу». «Нафтогаз України» став асоційованим членом газової промисловості Євросоюзу «Єврогаз»;

- 2011 р. – стартував Національний проект «LNG-термінал». Україна стала повноправним членом Європейської енергетичної компанії. Компанія «Нафтогаз України» розпочала реалізацію проекту модернізації газотранспортної системи в Україні. У липні 2011 року зварено перший стик реконструкції магістрального газопроводу «Уренгой – Помаріж – Ужгород» [9, с. 128-145].

Проаналізувавши етапи становлення та розвитку нафтогазової промисловості України, ми дійшли висновку, що загалом за всю історію газової промисловості України з надр було видобуто 2 трлн куб. м газу. За роки незалежності видобуто понад 450 млрд куб. м газу та майже 100 млн тон нафти і газового конденсату. Транзитні поставки природного газу територією України склали 2 трлн 800 млрд куб. У 1991–2014 роках було побудовано 8,5 тис. км магістральних газопроводів, транзитні поставки нафти становили 1 млрд 200 млн тон [10, с. 24-26].

Отже, історія нафтогазової промисловості нашої країни зазнала фундаментальних змін з моменту її виникнення. Значне розширення виробничих потужностей і модернізація виробничого процесу створили сприятливі умови для збільшення обсягів транспортування та видобутку нафти і газу. Аналіз становлення, розвитку, досягнень, перспектив і науково-технічного потенціалу нафтогазової галузі України свідчить, що за ці роки в Україні створено відносно широку мережу транспортування та видобутку газу і нафти, яка задовольняє потреби. не тільки особистої, а й сусідніх держав.

1.3. Порівняльний аналіз світової та вітчизняної практик розвитку ринку газу

Розвиток газового ринку України відбувався в умовах входження господарського комплексу країни в економічні системи різних типів (командну, перехідну, змішану), в умовах належності до різних адміністративно-територіальних утворень (СРСР, незалежна Українська держава), в конкретних еволюційних умовах розвитку суспільно-економічних відносин тощо. Сировинні фактори (наявність, обсяг і розподіл запасів природного газу на території сучасної України та колишнього Радянського Союзу), техніко-технологічні та соціально-економічні фактори, організаційно-економічні умови регіонального та внутрішнього (СРСР) поділу праці, кооперування, спеціалізація. і концентрація виробництва. Сукупність цих факторів, а також конкретні умови їх дії є особливими, унікальними, вони є унікальними лише для нашої країни, а тому сучасний стан національного ринку природного газу характеризується рядом особливостей. Це насамперед високий ступінь монополізації ринку, недосконала організаційна структура та недостатньо розвинена конкуренція [11, с. 28-32].

Важливим фактором успішного функціонування ринку газу в Україні є насамперед внутрішній ресурсний потенціал, тобто наявність розвіданих і підтверджених запасів природного газу.

Іншою, не менш важливою складовою національного ринку природного газу є його транспортно-розподільча інфраструктура, рівень розвитку якої дозволяє повністю задовольняти внутрішні потреби країни та містить значний потенціал для збільшення обсягів цих послуг у майбутньому. Крім того, Україна залишається одним із найбільших у світі трубопровідних транзитерів природного газу, транспортуючи приблизно 70% загального обсягу поставок російського газу до Європи. Сьогодні є всі підстави стверджувати, що газотранспортні потужності України значною мірою інтегровані в газові мережі країн ЄС [12, с. 46-52].

Ще однією унікальною особливістю газової промисловості України є друга за величиною система підземних пластів газу в Європі (після Російської Федерації), яка включає 13 пластів із сумарною активною ємністю 30 млрд м³ і максимальною добовою продуктивністю 254 млн м³. Протягом кількох десятиліть існуюча система підземних сховищ газу відіграє важливу роль як регулятор сезонних коливань споживання газу як для внутрішніх споживачів, так і для європейських країн. І в майбутньому роль ПСГ України на національному та європейському ринку природного газу лише зростатиме, особливо з розвитком та поширенням спотової торгівлі газом [13, с. 212-217].

Враховуючи, що одним із ключових елементів лібералізації європейського ринку газу є вільна конкуренція між його постачальниками та формування біржових цін на високоліквідних газових хабах, спотова торгівля визначає основний ціновий механізм на європейському ринку природного газу.

Росія та Норвегія є найбільшими зовнішніми постачальниками природного газу до ЄС за обсягом імпорту. У 2016 році 11 країн ЄС мали залежність від імпорту природного газу на рівні 90% і більше, з них Бельгія, Люксембург, Литва, Естонія та Фінляндія повністю залежать від імпорту природного газу. Водночас єдиними нетто-експортерами природного газу в ЄС є Данія та Нідерланди [15, с. 76-83].

Тому, основними тенденціями розвитку ринку природного газу в ЄС є стабільна динаміка зниження обсягів видобутку природного газу, очікування повільного річного зниження попиту на природний газ з 2017 року; розвиток спотової торгівлі природним газом. Сучасний стан ринку природного газу в Україні визначається особливостями еволюційних процесів його становлення та розвитку та характеризується високим ступенем монополізації, недосконалою організаційною структурою, недостатнім нормативно-правовим забезпеченням його функціонування, використання неринкових цінових механізмів та значний вплив політичних чинників на прийняття рішень у газовій галузі.

РОЗДІЛ 2.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ: РОЗПОДІЛ ТА ТРАНСПОРТУВАННЯ

2.1. Класифікація нормативно-правових актів, що регулюють процес забезпечення діяльності ринку газу в країнах Європейського Союзу

Згідно з прогнозами, розрахованими Всесвітньою енергетичною радою (WEC), у період 2000-2030 рр. світове енергоспоживання перевищить поточний рівень на 55%, а обсяг інвестицій в енергетичні проекти досягне понад 16 трильйонів доларів США. Показники попиту на природний газ характеризуватимуться значно вищими темпами порівняно з вугілля або нафти, близько 1,5% на рік. Ця тенденція збережеться до 2035 року [16].

Вже сьогодні видно, що адміністративні заходи щодо покращення економіки та екології вже спрямовані на зміну структури попиту на ринку енергетики та промисловості шляхом стимулювання процесів заміщення видобутого вугілля природним газом.

Нині рівень споживання природного газу, а відтак і частка його імпорту в країнах Європи постійно зростає. За попередніми прогнозами, до 2035 року значення показника споживання зросте до 80%. У перспективних планах – завдання інтенсифікації видобутку сланцевого газу, видобуток скрапленого газу забезпечить єдиний процес формування інтегрованого ринку газу у світі [16; 17].

Водночас необхідно визнати, що створення ринку газу в Європейському Союзі було б неможливим без збалансованої інституційної структури та правової бази. Відповідно, організаційну базу в процесі запровадження принципів енергетичної безпеки на території ЄС забезпечують такі інституції: Європейський парламент; Рада Європейського Союзу; Європейська комісія. Як основа забезпечення діяльності на ринку газу нав'язувалися різноманітні нормативно-правові акти та інші документи інформаційно-політичного змісту.

Як уже зазначалося, в Європейському Союзі не існувало єдиного підходу до реалізації спільної енергетичної політики між його країнами-членами, внаслідок чого Європейська Комісія у 2010 році прийняла стратегію «Енергетика 2020», яка відображає основні принципи впровадження сталої та безпечної енергетики [22]. Ця стратегія пропонувала пріоритетні напрямки її реалізації, серед яких: досягнення європейської енергоефективності; організація спільного інтегрованого енергетичного ринку Європи; значне розширення кола можливостей реалізації інтересів і прав споживачів; посилення ролі Європи в енергетичних інноваціях і технологіях; посилення зовнішньої політики та впливу на енергетичний ринок Європейського Союзу. Можна відзначити три основні етапи впровадження цих енергетичних пакетів: заходи щодо реформування європейського енергетичного ринку (газ); створення відповідної правової бази.

Проаналізувавши основи нормативних документів, які стали основою для реформування енергетичного ринку в Європі, бачимо, що зазначений процес започаткував процес лібералізації національних ринків природного газу в європейських країнах. Необхідність цих нормативно-правових документів зумовлена тим, що галузі природного газу в країнах ЄС за своїм змістом є природними монополіями, які регулюються вертикально інтегрованими структурно-організаційними елементами, результати діяльності яких не створюють сприятливих умов для зниження тарифів на послуги та підвищення рівня конкурентоспроможності економіки, а також запровадження ефективних механізмів створення кращих умов для постачання природного газу.

У результаті реалізації 1-го енергетичного пакету в період 1990–2002 рр. було підтверджено переваги результату лібералізації ринків природного газу, а саме створення прозорого конкурентного середовища, підвищення рівня функціональної ефективності ринку газу; забезпечується прозорість процесу формування тарифів. Водночас існували ризики у сфері транспорту та постачання природного газу; можливість об'єднання конкуруючих газових компаній є проявом монополізації ринків природного газу.

II. енергетичний пакет у період 2003-2008 рр. врахував недоліки попередніх і запланованих заходів щодо попереднього узгодження рішень для максимальної синхронності та узгодження інтересів зацікавлених учасників; чітко визначено послідовність і пріоритетні напрямки перехідних етапів з метою адаптації до нових правил; чіткий механізм практичної реалізації та постійного контролю. Цей енергетичний пакет забезпечив подальший процес впровадження процесів лібералізації в енергетичному секторі, що виражається в таких аспектах: було введено обов'язкове правило поділу обліку та звітності за видами діяльності на інтегрованих підприємствах за вертикальною схемою. реалізований; створено основу для розвитку конкурентних відносин у сфері оптових та роздрібних поставок природного газу; передбачається необхідність управління доступом третіх сторін до енергетичної інфраструктури з подальшим обов'язковим створенням регулюючого та контрольного органу в кожній державі-учасниці [18; 20]. Тому в 1-му та 2-му енергетичних пакетах були створені необхідні основи для формування внутрішнього енергетичного ринку як в країнах-учасницях, так і в самому Європейському Союзі.

III. енергетичний пакет імплементації енергетичної політики Європейського Союзу, який був запроваджений у період 2009-2016 рр., розпочався з ухвалення Європарламентом додаткового енергетичного законодавства з тією самою метою – впровадження подальших процесів лібералізації на енергетичному ринку в Європі, в тому числі в газовому секторі. Метою цього пакету було створення відкритих конкурентних умов для функціонування енергетичного ринку в Європі, які надавали споживачам необмежений вибір постачальника природного газу; максимально прозорий процес ціноутворення; належне забезпечення безпеки відокремлення функцій від майнінгу; транспортування та реалізація енергоресурсів; забезпечення надійного транскордонного співробітництва у сфері транскордонного транспорту та торгівлі енергоресурсами; підвищення рівня ефективності регуляторів держав-учасниць [19].

Слід зазначити, що ринок природного газу в Європі є своєрідним поєднанням його регульованого та нерегульованого секторів. Сферою регулювання цього ринку є оператори магістральних газопроводів, їх ремонту та іншого обслуговування в державах, на території яких вони розташовані. Найбільш нестабільним аспектом у структурі газового сектору Європейського Союзу, як і багатьох інших держав, що не входять до його структури, є питання формування тарифів на послуги транспортування природного газу, подальшого розвитку та розширення газотранспортних мереж, як от а також пошук подальшого залучення інвестиційних ресурсів для його реалізації [21].

Якщо підсумувати, то зазначимо, що європейський ринок природного газу дійсно складався з окремих, адміністративно відокремлених регіональних ринків природного газу, для об'єднання діяльності яких необхідно було подолати перешкоди, серед яких була різниця в технічних характеристиках та функціонуванні газотранспортних систем. мережі між країнами Європейського Союзу; відсутність єдиної системи управління та спрямування газових потоків, єдиної системи для всіх держав-учасниць, які будуть оплачувати доступ третіх сторін до магістральних газопроводів [17].

Усі процеси, пов'язані з удосконаленням та реформуванням ринку природного газу, зустрічали величезний опір компаній та підприємств газової галузі, тому цей процес трансформаційних змін у газовій галузі характеризувався як «революційний». Вся діяльність у газовій галузі, як і сьогодні, була заснована на довгострокових контрактах, а не на «біржових» принципах. Організації, що працюють у газовій сфері, переслідували ідею реалізації своєї діяльності та інтеграційних процесів за вертикальним принципом, проти чого боролася Єврокомісія. Адже навіть в умовах вільних конкурентних відносин на ринку природного газу не можна гарантувати, що всі споживачі будуть купувати природний газ у нових постачальників газової продукції, а постачальники, навпаки, вживатимуть заходів для виходу нових ринки збуту.

Реалізація III енергетичного пакету створила умови для безперебійного постачання енергоресурсів до країн Європейського Союзу. У результаті з 2000 року кількість компаній, що постачають природний газ, зросла з 14 до 25 одиниць. А робота введених в експлуатацію терміналів зрідженого газу сприяла зниженню рівня енергетичної залежності від Російської Федерації [17].

З початку 2017 року Єврокомісія подає для оцінки та подальшого обговорення проектні матеріали для створення найближчим часом IV енергетичного пакету, концептуальні положення якого складаються з можливих варіантів розвитку подій та шляхів переходу. Європейський Союз до нової «інноваційної» енергетики майбутнього Цей проект представляє наступні можливі цілі: визначення пріоритетів розвитку з широким впровадженням енергоефективності; досягнення лідируючих позицій у сфері виробництва енергії з використанням відновлюваних джерел енергії; створення найкращих умов для споживачів енергетичних товарів.

2.2. Іноземний досвід трансформації газових ринків

Європейські держави, які визначилися з європейським вектором розвитку, зобов'язуються імплементувати в національне законодавство директиви та регламенти, розроблені в ЄС з метою встановлення єдиних правил функціонування національних ринків природного газу відповідно до принципів створення ЄС. газова цільова модель (Gas Target Model). Відповідні реформи забезпечують відкриття національних газових ринків для конкуренції та їх інтеграцію в єдину лібералізовану модель європейського ринку природного газу шляхом використання інтегрованої пан'європейської мережі та інституціоналізованої співпраці на рівні мережевих операторів.

Зрозуміло, що імплементация європейських директив і регламентів у національне законодавство та створення належного інституційного забезпечення є складним і неоднозначним процесом, який потребує врахування

внутрішньонаціональних особливостей функціонування газової галузі та економіки в цілому, і передбачає наявність великої кількості спеціальних обмежень, які необхідно враховувати для того, щоб реформи ринку газу не мали рамкового, декларативного характеру, а досягали тих цілей і позитивних змін, на які вони були спрямовані. Обравши європейський вектор розвитку та прагнучи до інтеграції в європейський енергетичний ринок, Україна прагне імплементувати європейські директиви та регламенти та зацікавлена у створенні ефективної інституційної підтримки ринку газу. Країни Центральної та Східної Європи раніше обрали подібний напрям інтеграції, що вимагало проведення аналогічних реформ на національних газових ринках.

Реформування енергетичних ринків у напрямку лібералізації є складовою загальної політики Європейського Союзу (ЄС), спрямованої на формування єдиного ринку на континенті. Європейський Союз, намагаючись розширити свій внутрішній енергетичний ринок за рахунок країн Енергетичного співтовариства (ЕС), передбачає гармонізацію національної нормативно-правової бази зі стандартами ЄС шляхом імплементції Другого (ДЕП) та Третього енергетичних пакетів (ТЕП). Зокрема, Другий енергетичний пакет включає Директиви 2003/55/ЄС «Про основи функціонування внутрішнього ринку природного газу» [2] та 2004/67/ЄС «Про заходи щодо забезпечення безпеки поставок природного газу» [23], а також Регламент 1775/2005 «Про умови доступу до систем транспортування природного газу» [24]. До ТЕП входять Директива 2009/73/ЄС «Щодо загальних засад функціонування внутрішнього ринку природного газу» та Регламент 715/2009 «Про умови доступу до систем транспортування природного газу» [25].

Відповідно загаданих директив, основними складовими процесами лібералізації ринків народного господарства є такі:

відмова від державного регулювання відпускних цін виробників та цінна оптова торгівля ринку-газу, при цьому держава продовжуватиме контролювані роздрібні транспортні засоби та послуги;

приватизація державних холдингів та розподілу природно монопольних і потенційно конкурентних видів діяльності енергетичних компаній;

надання споживачам права вибору постачальника;

стимулювання в різних формах входження нових учасників на потенційно конкурентні сегменти ринку;

дотримання недискримінаційних умов доступу до газотранспортних систем для споживачів, виробників, трейдерів та постачальників;

створення умов, що сприяти розширенню вторинної торгівлі транспортними потужностями підземних газосховищ (ПГС) – перепродаж зарезервованих потужностей;

досягнення прозорості ринку шляхом забезпечення публічного доступу до інформації щодо відвідувачів, попиту, наявності транспортних потужностей, структури тарифів, що. Враховуючи явність спільних рис як поміж економічних моделей розвитку, так і організації газового сподарства, в даному дослідженні було проведено аналіз наслідків лібералізації ринків газу в Центрально-Східній Європі.

Так, на початку реформ уряди даного регіону мали подібну пострадянську інституційну систему державного регулювання, в частині енергозабезпечення значною мірою були залежним від єдиного імпортера, а в самій енергетиці накопичилася низка подібних проблем, що негативно вплинуло на економічну активність та добробут населення. У стимулюванні конкуренції на газовому ринку і протидії монопольному впливу домінуючих гравців, у тому числі іноземних, за рахунок прийняття «євростандартів», зацікавлені, перш за все, великі промислові споживачі. Тому реформа газових ринків була об'єктивно зумовлена підтримкою конкурентоздатності промислового потенціалу держави, а європейський вектор став засобом підвищення даного питання. Восени 2000р Чехію в рамках підготовки до вступу в ТАК було розпочато приватизацію національної газової галузі. На продаж виставили акції національного оператора «Трансгаз», а також восьми розподільних компаній.

У 2002 році уряд Чехії прийняття рішення про продаж Трансгаз і контрольних пакетів акцій усіх 8 розподільчих німецьких компаній RWE за 4,1 млрд. євро. Таке неоднозначне рішення було обумовлене застосуванням чеського уряду не порушувати структуру газової галузі країни, зберегти централізоване управління єдиним вертикально-інтегрованим комплексом, а також зобов'язанням RWE інвестувати кошти в модернізацію та розвиток чеського ХТ·С. В Кінці 2004р згідно з директивами YES про лібералізацію газових ринків у Чехії був прийнятий так званий Energy Act, який передбачав процедуру відкриття ринку природного газу. Цим документом регулювання ринку передалося контролюючому органу Управління регулювання енергетики (EPO). Лібералізація газового ринку планувалася в три етапи.

На першому етапі 35 промислових підприємств зі щорічними обсягами споживання понад 15 млн. грн. кубічний м газу, а також близько 230 підприємств-виробників електроенергії і тепла (на яких припадало 20% загального обсягу споживання) отримали право вільного вибору постачальника газу і можливість укладання договору за нерегульованим тарифом. З 01.01.2006р такі права поширені на решту промислово-торговельних компаній, а з 01.01.2007р - на порозі ферми. Проте в умовах практичної монополії RWE «Трансгаз» модель лібералізації газового ринку не дала очікуваного ефекту. У 2005 році на чеському ринку не було узгоджено нового постачальника газу, до всього цього були укладені угоди з RWE «Transgas», проте вже за вищими цінами. Це призвело до зростання вартості газу в середньому до 20%. Через скарги учасників ринкових антимонопольних організацій були змушені перевірки розслідування на предмет використання RWE «Transgas» монопольним становищем, яке засвідчило обґрунтованість цих заяв. Зокрема, з'ясувалося, що RWE «Transgas» обмежив доступ альтернативних постачальників до своїх газових мереж, унаслідок чого вони могли продавати газилки на чеському кордоні, при цьому тарифи на транзит були завищеними. У результаті державні органи Чеської Республіки наклали на RWE «Transgas» штрафи, а за період з 01.01.2006р. після 31.03.2007р довелось відновити

державне регулювання цін на газ у «лібералізованих» сегментах ринку. Тарифи при цьому встановлювалися ЄРО.

Аналізуючи досвід цих країн, стає зрозуміло, що формальна імплементація основних положень європейських директив у національне законодавство України не гарантує створення ефективної інституційної підтримки ринку та створення умов для відкриття ринку, виходу нових гравців та стимулювання ефективної конкуренції, що має призвести до зниження витрат виробництва підвищення якості та зниження витрат на надання послуг. Важливе місце на цьому етапі трансформації ринку в бік відкритості займає створення відповідного підзаконного акту, який би регулював питання доступу до мережевої інфраструктури, встановлення ринкових цін для всіх категорій споживачів, запровадження так званої чіткої та відповідний спосіб формування тарифів на продукцію та послуги, забезпечення умов прозорості функціонування ринку, запровадження методики визначення вартості основних засобів та їх амортизації, диверсифікація джерел природного газу (вирішення проблеми залежності від джерела імпорту) та запобігання можливості зловживання вертикально інтегрованими компаніями монопольним становищем на ринку. Доки ці питання не будуть вирішені, на ефективну лібералізацію національного ринку природного газу розраховувати не доводиться, оскільки в іншому випадку Україна просто повторить усі ті «провали ринку», які були в країнах Центральної та Східної Європи.

2.3. Механізм регулювання ринку природного газу ЄС

Зараз дуже гостро стоїть перед Європейським Співтовариством питання збалансування енергетичних потреб і захисту навколишнього середовища. Його не можна вирішити односторонніми зусиллями окремих держав, але потрібні спільні зусилля Європейського співтовариства. Водночас така спільна діяльність не повинна перешкоджати застосуванню принципу державного

суверенітету над своїми природними ресурсами [26]. Для досягнення цієї мети необхідний стабільний механізм міжнародно-правового регулювання. Вирішити цю проблему покликані міжнародно-правові акти, які містять норми, що регулюють питання екології, альтернативної енергетики та сталого розвитку. Проте проблема в тому, що на сьогодні немає консолідованого міжнародно-правового акту з питань альтернативної енергетики. Водночас існує низка міжнародно-правових актів у сфері енергетики та у сфері охорони навколишнього середовища, які прямо чи опосередковано регулюють відносини у сфері альтернативної енергетики.

Першим етапом створення ринку природного газу ЄС стала Директива Ради 90/377/ЄЕС від 29 червня 1990 року про процедуру, прийняту співтовариством для підвищення прозорості цін на газ та електроенергію, встановлених для кінцевого промислового споживача, і Рада № Директива ЄЕС 91/296/ЄС від 31 травня 1991 р. про транзит природного газу через газотранспортні мережі [27]. Ці документи дозволили державам-учасникам здійснити підготовчі заходи щодо створення передумов для подальшого переходу газової галузі на ринкові умови функціонування. Документом, який безпосередньо забезпечив створення ринку природного газу, стала Директива 98/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради ЄС про єдині правила внутрішнього ринку природного газу від 22 червня 1998 року.

Створення єдиного ринку електроенергії та газу в ЄС вимагало уніфікації підходів у регулюванні цих ринків та створення єдиного центру такого регулювання. Першим кроком у цьому напрямку стало рішення Комісії ЄС про створення Групи європейських регуляторів електроенергетики та газу від 11 листопада 2003 р. 2003/796/ЄС. Незважаючи на консультативний статус групи, вона має великий потенціал, який можна використати, якщо досягне виважених рішень щодо спірних питань, які час від часу виникають у процесі функціонування внутрішнього енергетичного ринку ЄС.

Окрім регулювання базових галузей енергетики, важливим моментом є регулювання у сфері навколишнього середовища. Директива 2001/77/ЄС від

2001 року стала правовою основою для виробництва енергії з відновлюваних джерел енергії, метою якої є підтримка внеску відновлюваних джерел енергії у виробництво електроенергії на внутрішньому ринку електроенергії (стаття 1). Питання енергозбереження та енергоефективності також є важливими аспектами розвитку енергетичного права ЄС. Таким чином, прикладом підтримки енергоефективності є Директива 2004/8/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 11 лютого 2004 р. про підтримку когенерації на основі корисного попиту на теплову енергію та на додаток до Директиви 92/42/ЄЕС, яка спрямована на підвищення енергоефективності та підвищення надійності постачання шляхом створення законодавчої бази для підтримки та розвитку високоефективної когенерації, тобто одночасне виробництво теплової та електричної енергії (ст. 1).

У червні 2022 року Рада ухвалила нові правила для покращення безпеки поставок до ЄС у зв'язку з війною в Україні. Щоб збільшити незалежність від імпорту палива та досягти своїх кліматичних цілей, ЄС прагне до кліматичної нейтральності. Наступним кроком є досягнення політичної домовленості про добровільне скорочення попиту на природний газ країнами ЄС цієї зими з метою підвищення безпеки енергопостачання до ЄС, досягнення економії та підготовки до можливого припинення поставок газу з Росії, що використовує енергоносії як засіб політичного тиску.

Отже, найважливішими завданнями регулювання глобального енергетичного ринку на багатосторонньому рівні на найближчу перспективу є:

- 1) запобігання порушенням поставок і закупівель, у тому числі дострокового розвідування та освоєння нових родовищ;
- 2) мінімізація ризиків видобутку та транспортування енергоносіїв;
- 3) збереження стабільності на світовому ринку в довгостроковій перспективі, що в принципі відповідає інтересам як експортерів, так і імпортерів енергоносіїв;
- 4) споживання енергетичних ресурсів з урахуванням потреб і вимог майбутніх поколінь екологія;

5) прискорення переходу на екологічно чисті джерела енергії. Вже у 2023 році вітряна і сонячна фотоелектрична енергія має потенціал для зменшення енергетичної залежності сектора Європейського Союзу від російського природного газу.

Основні нормативні інструменти слугуватимуть підвищенню ефективності використання енергії, у тому числі її більш економному використанню, збільшенню використання відновлюваних ресурсів з урахуванням результатів науково-технічного прогресу, оптимізації структури споживання, стратегічне маневрування запасами та диверсифікація географії імпорту.

РОЗДІЛ 3.

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРИРОДНОГО ГАЗУ В УМОВАХ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

3.1. Напрямки удосконалення політики регулювання ринку природного газу ЄС

Енергетична безпека, визначена Міжнародним енергетичним агентством як «надійний доступ до всіх видів палива та джерел енергії», має фундаментальне значення для економіки ЄС. Однак ЄС, який не має достатньо власних запасів енергоресурсів, критично залежить від імпорту. У 2020 році імпорт покривав більше половини (57%) енергетичних потреб ЄС, а у випадку нафти та природного газу цей показник досяг 97% та 84% відповідно [28].

Сильна залежність від імпорту створює очевидні слабкі місця для економічної безпеки держав. Європа вже стикалася з наслідками загроз енергетичній безпеці в минулому. Наприклад, у 1973 році ембарго, введене арабськими виробниками нафти, призвело до чотирикратного підвищення цін на нафту. Результатом стала висока інфляція, глибока рецесія та соціальні заворушення. У 2009 році російський виробник газу «Газпром» призупинив поставки через Україну, внаслідок чого кілька країн ЄС, у тому числі Болгарія та Румунія, зіткнулися з серйозним дефіцитом газу протягом майже двох тижнів посеред зими [28, с. 20]. Питання щодо надійності основного постачальника газу в Європі знову виникли у 2021 році, коли відмова «Газпрому» постачати понад договірний мінімум призвела до вичерпання європейських запасів і поглиблення газової кризи [30].

Російське вторгнення в Україну в лютому 2022 року загрожує подальшим скороченням поставок газу до Європи. Війна змусила Німеччину призупинити сертифікацію газопроводу «Північний потік-2» і зрештою змусила ЄС шукати шляхи різкого зменшення своєї залежності від імпорту енергоносіїв з Росії [30].

Єврокомісія запропонувала скоротити імпорт енергоносіїв з Росії на дві третини до кінця 2022 року. Враховуючи існуючі ризики, Нормандський індекс Європейського парламенту визначає енергетичну нестабільність як основну зовнішню вразливість Європи [31].

У довгостроковій перспективі основним планом Європи щодо зміцнення енергетичної безпеки є перехід на відновлювані джерела енергії в поєднанні з посиленням заходів з енергоефективності, що значно зменшить залежність Європи від імпорту викопного палива. Проте коротко- та середньострокові прогнози менш оптимістичні. З метою скорочення викидів вуглекислого газу більшість країн ЄС поступово відмовляються від використання вугілля для виробництва електроенергії, тоді як занепокоєння безпекою після аварії на Фукусімі прискорили поступову відмову від ядерної енергетики в кількох країнах-членах. Однак використання відновлюваних ресурсів вимагає подолання технологічних обмежень, особливо щодо розробки та комерціалізації технологій зберігання енергії, які можуть адаптуватися до мінливого характеру виробництва (особливо сонячної та вітрової енергії). Це означає, що в найближчі роки ЄС продовжуватиме використовувати газ для опалення та, меншою мірою, для виробництва електроенергії. Транспортний сектор Європи також далекий від переходу до стійкої моделі та сильно залежить від імпорту нафтопродуктів. Імпорт газу фактично зростає, оскільки власний видобуток ЄС падає, причому основна країна-виробник ЄС (Нідерланди) має припинити видобуток газу в 2022 році.

Міжнародне енергетичне агентство каже, що Європа може скоротити свою залежність від російського газу (приблизно до 155 мільярдів кубометрів на рік) приблизно на третину протягом року відповідно до запропонованого плану з 10 пунктів. МЕА пропонує не укладати подальших контрактів на російський газ і зробити все для диверсифікації маршрутів постачання. Це має супроводжуватися збільшенням виробництва відновлюваної енергії та заходами з підвищення енергоефективності. В рамках ініціативи REPowerEU необхідно буде запровадити мінімальне зобов'язання щодо зберігання газу та податок на

надприбуток для виробників енергії. Разом з цими заходами МЕА пропонує скоротити споживання теплової енергії на 1°C, що дозволить скоротити споживання енергії на 10 мільярдів кубометрів на рік. МЕА запропонувало аналогічний план з 10 пунктів, щоб покласти край глобальній залежності від російської нафти, і неодноразово підкреслювало важливість енергоефективності для скорочення споживання та зменшення залежності від імпорту викопного палива.

Міжнародне агентство з відновлюваних джерел енергії визначило глобальні дії, необхідні для досягнення цілей Паризької угоди щодо зміни клімату, включаючи прагнення обмежити глобальне потепління до 1,5°C до 2050 року. Це вимагатиме різкого скорочення споживання викопного палива (та його імпорту).) через збільшення виробництва енергії з відновлюваних джерел та заходи щодо підвищення енергоефективності.

Спільний аналіз Ember, E3G, RAP і Bellona робить висновок, що ЄС може припинити свою залежність від російського газу до 2025 року, не відкладаючи поетапну відмову від вугілля або будівництво нової газової інфраструктури. Натомість ці екологічні експертні групи пропонують повну реалізацію плану ЄС Fit for 55, усунувши існуючі перешкоди для внутрішнього вітрового та сонячного розвитку та стимулюючи попит та енергоефективність.

Розглянемо детальніше позицію Європарламенту в питанні забезпечення енергетичної безпеки об'єднаної Європи. У своїй резолюції про стан енергетики в Європі від грудня 2015 року парламент наголосив на ризиках надмірної залежності від Росії, ненадійного постачальника, який використовує енергію як політичну зброю. Також було підкреслено важливість енергетики для суверенітету ЄС та країн Східного партнерства, а також бажаність запровадження послідовного підходу до зовнішньої енергетичної безпеки.

У рекомендації щодо політичних відносин між ЄС і Росією від вересня 2021 року ЄП розкритикував газопровід Nord Stream 2, який суперечить цілям Європейської зеленої угоди щодо викидів парникових газів. Тому він закликає

до негайного закриття нафтопроводу та зміни європейської енергетичної стратегії, щоб покласти край залежності від імпорту енергоносіїв з Росії.

У березні 2022 року в резолюції Європарламенту із засудженням російської агресії проти України міститься заклик обмежити імпорт нафти, газу та вугілля з Росії та відмовитися від газопроводу Nord Stream 2. Європарламент просить надати пріоритет диверсифікації джерел енергії, розширення мережі LNG-терміналів і шляхів постачання, відокремлення газосховищ, підвищення енергоефективності та швидкий перехід на екологічно чисту енергетику. ЄП підкреслив важливість ретельного контролю за цінами на енергоносії та вжиття відповідних заходів для пом'якшення будь-яких негативних економічних і соціальних наслідків, а також припинення будь-якої співпраці з Росією в атомній галузі.

3.2. Напрямки удосконалення політики регулювання ринку природного газу в умовах енергетичної інтеграції України

Одним із шляхів підвищення правової визначеності паливно-енергетичного комплексу є запропонування окремого критерію визначення сфери діяльності суб'єктів у сфері забезпечення безпеки господарської діяльності паливно-енергетичного комплексу. Так, можна відзначити безпеку господарської діяльності, яка забезпечується повноваженнями Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, окремих міністерств, Антимонопольного комітету України, окремих державних органів, та органи місцевого самоврядування.

Також можна здійснити класифікацію за ознаками властивостей окремого виду забезпечення для підприємств паливно-енергетичного комплексу. Можна виділити безпеку господарської діяльності нафтогазових підприємств щодо ліцензування, організації підприємницької діяльності, реєстрації тощо.

Для ефективного забезпечення безпеки господарської діяльності в Україні насамперед необхідно створити ефективний адміністративно-правовий механізм забезпечення безпеки господарської діяльності.

Удосконалення правового забезпечення бізнесу в нафтогазовій галузі полягає, насамперед, у викориненні корупції у сфері надання дозволів на ведення гірничої діяльності. Так, Національне агентство провело антикорупційну перевірку проекту Закону України «Про внесення змін і доповнень до деяких законів України щодо підтримки розвитку вітчизняних галузей надр користування» [32], який є основним законопроектом. про реформування сфери надрокористування, зареєстрований у Верховній Раді України та безпосередньо стосується паливно – енергетики як одного з провідних користувачів надр. Тому давайте розглянемо, які ризики несе цей проект і загалом чинне законодавство у сфері надрокористування.

Окремі положення законопроекту спрямовані на створення прозорої системи доступу до інформації про джерела та джерела видобутку вугілля, нафти та природного газу, упорядкування процедури видачі спеціальних дозволів на користування надрами та механізму визначення зборів (плат) для їх використання. видачу та поновлення, облік державного обліку та облік робіт і досліджень, пов'язаних з геологічним вивченням надр.

Окремі положення законопроекту спрямовані на створення прозорої системи доступу до інформації про джерела та джерела видобутку вугілля, нафти та природного газу, упорядкування процедури видачі спеціальних дозволів на користування надрами та механізму визначення зборів (плат) для їх використання. видачу та поновлення, облік державного обліку та облік робіт і досліджень, пов'язаних з геологічним вивченням надр.

Основними засадами державної політики у сфері паливно-енергетичної безпеки мають бути:

- захист національних інтересів, що передбачає пріоритет національних інтересів при створенні та оптимізації енергетичних балансів;

- енергетична самозабезпеченість, яка підтримує інтенсивний розвиток власної ресурсної бази, особливо ширше використання низькоемісійних джерел і технологій з високим коефіцієнтом перетворення енергії;

- диверсифікація, яка означає, що національна економіка не повинна бути надмірно залежною від будь-яких шляхів, джерел або поставок сировини та енергетичних технологій;

- взаємозамінність ресурсів, згідно з якою темпи споживання вичерпних ресурсів не повинні перевищувати темпи розвитку ресурсів для їх заміщення;

- екологічна прийнятність, згідно з якою розвиток паливно-енергетичного комплексу не повинен супроводжуватися прискореним зростанням його негативного впливу на довкілля;

- економічна ефективність, яка полягає в максимізації кінцевого прибутку від використання природних ресурсів та економічно ефективній роботі всіх галузей паливно-енергетичного комплексу;

- раціональне використання, що передбачає пріоритет внутрішнього споживання ресурсів над їх експортом, з постійним моніторингом загроз енергетичній безпеці;

- баланс інтересів, тобто рівноправне врахування інтересів виробників і одержувачів паливно-енергетичних ресурсів.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити наступне:

1. У 2015 році було прийнято Закон України «Про ринок природного газу», який фактично створив сучасний ринок газу в Україні. Цей закон став важливим кроком у напрямку імплементації законодавства Енергетичного Співтовариства у сфері енергетики.

2. Головною особливістю є чітке розмежування функцій держави та регулятора ринку (національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг). Це означає, що держава регулює монопольні ринки (транспортування, розподіл, зберігання, послуги зі встановлення LNG). Тарифне регулювання має забезпечити надходження інвестицій у газотранспортні та розподільні системи, газосховища, установки СПГ та максимально сприяє розвитку чесної конкуренції на товарному ринку природного газу. Закон встановлює мінімальне втручання держави у функціонування оптового ринку газу та визначає підстави такого втручання.

3. Основними тенденціями розвитку ринку природного газу в ЄС є стабільна динаміка зниження обсягів видобутку природного газу, очікування повільного річного зниження попиту на природний газ з 2017 року; розвиток спотової торгівлі природним газом. Сучасний стан ринку природного газу в Україні визначається особливостями еволюційних процесів його становлення та розвитку та характеризується високим ступенем монополізації, недосконалою організаційною структурою, недостатнім нормативно-правовим забезпеченням його функціонування, використання неринкових цінових механізмів та значний вплив політичних чинників на прийняття рішень у газовій галузі.

4. Аналіз нормативно-правової бази функціонування енергетичного сектору Європейського Союзу щодо створення єдиного енергетичного ринку в його межах доводить, що в період з 1990 р. існували комплексні підходи до

енергетична реформа, кінцевою метою якої було створення прозорих конкурентних відносин, лібералізація, прозорі процеси ціноутворення.

5. Згідно з угодою про асоціацію, Україна зобов'язується імплементувати європейські директиви та регламенти у сфері регулювання енергетичного ринку. Зобов'язання були взяті з двох причин: бажання реформувати вітчизняний ринок газу з метою вирішення низки хронічних проблем його функціонування – недосконалої системи формування тарифів, неефективної організаційної структури, низької ефективності основних фондів тощо. а також можливість брати участь у формуванні (чи принаймні впливати на європейську владу) загальноєвропейського інституційного ринкового середовища. Участь у діяльності європейських галузевих регуляторних органів дозволить Україні ефективніше відстоювати власні національні інтереси у створенні нової законодавчої бази та долучатися до регіональних ініціатив щодо зближення національних енергетичних ринків.

Аналіз реформ газового ринку в державах Центральної та Східної Європи дозволяє зрозуміти процеси ринкових перетворень за європейською моделлю та закономірні проблеми, які виникли в цих державах. Як показує це дослідження, вибіркова імплементація європейських директив та регламентів у вітчизняне законодавство без дотримання належних передумов для дерегуляції ринку техніки не забезпечує функціональної лібералізації ринків та вирішення кризових ситуацій, накопичених у попередні періоди. Лише комплексний підхід до вдосконалення інституційного забезпечення та модернізації ринкової інфраструктури дозволить підвищити рівень прозорості та відкритості ринку, сприяти створенню нових суб'єктів та розвитку конкуренції.

6. У міжнародних актах останнього часу іде мова про те, що діяльність у сфері енергозбереження має відповідати потребам сталого розвитку та вимогам захисту навколишнього середовища, зокрема це Декларація Ріо +20 Конференції Організації Об'єднаних Націй (ООН) зі сталого розвитку (2012 р.), Резолюція Парламентської Асамблеї Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ПА ОБСЄ) з екологічної безпеки (2013 р.), Міжнародна енергетична хартія

(2015 р.), декларація Саміту зі сталого розвитку «Перетворення нашого світу: Порядок денний у галузі сталого розвитку на період до 2030 року» (2015р.), Угода про асоціацію України з Європейським Союзом(ЄС) і його державами-членами (2014р.).

7. Російська агресія в Україні сприяла зміцненню політичної волі, необхідної державам-членам для здійснення заходів щодо посилення енергетичної незалежності та безпеки енергетичної інфраструктури. Оновлена колективна європейська стратегія неминуче включатиме сприяння відновлюваним джерелам енергії та заходи з енергоефективності, які допоможуть різко скоротити імпорт викопного палива та просувати чистіші альтернативи. Тепер стає ще зрозумілішим, що для ЄС та його держав-членів заходи щодо боротьби зі зміною клімату та енергетичної безпеки є двома сторонами однієї медалі, і спільні дії з одного посилять інший у довгостроковій перспективі. Тому перспективним напрямком подальших досліджень є дослідження взаємозв'язку екологічної та енергетичної політики Європейського Союзу.

8. На основі зарубіжного досвіду сформульовано напрями підвищення безпеки в паливно-енергетичному комплексі. Для цього необхідно підвищити енергетичну незалежність, диверсифікувати транскордонні постачання джерел енергії, а також збільшити внутрішнє виробництво паливно-енергетичних джерел та ефективніше використовувати відновлювані джерела альтернативної енергії. Потребує вдосконалення і законодавство України з питань паливно-енергетичної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський Кодекс України: Закон України від 16.01.2003. №436-IV. *Відом.Верхов. Ради України*. 2003. №18, 19–20, 21–22. Ст. 144.
2. Про ринок природного газу: Закон України від 09.04.2015 р. № 329-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/329-19#Text>
3. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2035 року “Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність”: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 серпня 2017 р. № 605-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/605-2017-%D1%80#Text>
4. Перерва М. Нормативно-правове регулювання ринку природного газу в Україні. *Економічний аналіз*. 2015. №11 (3). С. 342-344.
5. Belianevych O. A. Питання правової кваліфікації відносин балансування газотранспортної системи. *Economics and Law*. 2021. №1 (60). С. 80-88.
6. Солоненчук І. В. Механізм державного регулювання ринку енергоресурсів. *Bulletin of the Kyiv National University of Technologies and Design*. Series: Economic sciences. 2019. №139.5. С. 67-77.
7. Єлісеєва Л. В. Особливості структури національного ринку газу як складової ринку природних ресурсів України. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер.: Економічні науки. 2016. №19 (2). С. 117-120.
8. Запухляк І. Б. Сучасний стан та проблеми розвитку газотранспортної системи України в контексті євроінтеграційних процесів. *Науковий вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури*. 2017. №3. С. 47-52.
9. Юхимець Р. С. Особливості запровадження тарифної моделі вхід-вихід на ринку природного газу України. *Економіка і прогнозування*. 2017. №1. С. 128-145.
10. Румянцев А. П. Тенденції використання енергетичних ресурсів світової економіки . *Стратегія розвитку України*. 2016. № 1. С. 24-26.

11. Карасьова Н. А. Глобалізація світового господарства та її сучасні характеристики . *Інноваційна економіка*. 2015. № 1 (56). С. 28-32.
12. Музиченко М. В. Сучасний ринок природного газу ЄС: структура та тенденції розвитку . *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 22. С. 46-52.
13. Квасній Л. Г. Ефективний розвиток нафтогазового комплексу як важлива умова економічної безпеки ринку енергоносіїв. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. «Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку. 2017. №605. С. 212-217.
14. Перезовова І. В. Реструктуризація і прозорість світового енергетичного ринку. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2022. №33. С. 120-132.
15. Пушак Г. І., Василів М.Ю. Проблеми розвитку ринку природного газу в Україні на конкурентних засадах. *Вестник экономической науки Украины*. 2021. №2 (41). С. 76-83.
16. Європейський енергоринок: як забезпечити конкуренцію. *Dixi group. analytics on duty*. URL: http://dixigroup.org/storage/files/2016-11-09/eu-ua_market_study_4_sompetition_2.pdf
17. Стуконог Я.П. Особливості механізму регулювання ринку природного газу ЄС. *Actual problems of international relations. Release 118 (part I)*. 2014. URL: <http://journals.iir.kiev.ua/index.php/apmv/article/viewFile/2303/2023>
18. Директива 98/30/ЄС Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу "Про єдині правила для внутрішнього ринку природного газу" від 22 червня 1998 року. *Офіційний Журнал L 204*, 27.07.1998 р., р. 0001–0012. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en/994_499/print
19. Директива європейського парламенту та ради 2009/73/ЄС від 13 липня 2009 року про спільні правила внут- рішнього ринку природного газу та про скасування Директиви 2003/55/ЄС. URL: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/doccatalog/document?id=245025615>
20. Директива Ради 90/377/ЄЕС "Стосовно порядку, прийнятого в Співтоваристві для підвищення прозорості цін на газ та електроенергію,

впроваджених для кінцевого промислового користувача" від 29 червня 199. *Офіційний часопис L* 185, 17/07/1990 стор. 0016–0024. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/994_195/print

21. Регламент (ЄС) № 715/2009 Європейського парламенту та ради від 13 липня 2009 року про умови доступу до мереж транспортування природного газу та яким скасовується Регламент (ЄС) № 1775/2005. URL: <http://reform.energy/media/209/e8d7f3816b9d32188f2f454906fcfd0d.pdf>

22. Директива 2003/55/ЄС «Про спільні правила для внутрішнього ринку природного газу». URL: http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/994_380

23. Директива 2004/67/ЄС «Про заходи щодо забезпечення безпеки поставок природного газу». URL: <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/36279.PDF>

24. Регламент 1775/2005 «Про умови доступу до систем транспортування природного газу. URL: <http://www.energy-community.org/pls/portal/docs/36280.PDF>

25. Третій Енергетичний Пакет. URL: http://esco-ecosys.narod.ru/2012_7/art319.pdf

26. Білоцький С.Д. Міжнародно-правове регулювання у сфері екологічно орієнтованої енергетики : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.11. Київ, 2016. 40 с.

27. Боярчук В.М., Тригуба А.М., Луб П.М., Фтома О.В., Лут М.Т., Батечко Н.Г., Волошин С.М. Енергетичний менеджмент і аудит в агропромисловому комплексі: підручник. К.: ЦП Компринт, 2015. 630с.

28. Energy dependence. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/t2020_rd320/default/table?lang=en

29. Pirani S., Stern J., Yafimava K.. The russo-Ukrainian gas dispute of January 2009: a comprehensive assessment . Oxford Institute for Energy Studies . February 2009. 65 p.

30. Twidale S., Buli N.. Analysis: 'Living hand to mouth': Europe's gas crunch shows little sign of easing. 2021. URL:

<https://www.reuters.com/markets/europe/living-hand-mouth-europes-gas-crunch-shows-little-sign-easing-2021-11-22/>

31. Thomson Reuters. Germany freezes Nord Stream 2 gas project as Ukraine crisis deepens. 2022. URL: <https://www.reuters.com/business/energy/germanys-scholz-halts-nord-stream-2-certification-2022-02-22/>

32. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підтримки розвитку вітчизняних галузей надрокористування URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70117